

Atf (cite): Dinçer Bahadır, Şaziye (2023). Bergama Kozak yöresi ağzında birleşik zarf-fiil örnekleri, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 6, 39-54. doi: 10.48147/dada.1297311.

Bergama Kozak Yöresi Ağzında Birleşik Zarf-Fiil Örnekleri

Şaziye DİNÇER BAHADIR¹

Bergama Kozak Yöresi Ağzında Birleşik Zarf-Fiil Örnekleri

Examples of Compound Gerundiums in Bergama Kozak Region Dialect

Özet

Ağz çalışmaları, hem kültürümüzü yansıtan hem de zamana karşı dayanıksız olan söz hazinesini ortaya çıkaran dil incelemelerimizin önemli bir koludur. Bu kolda, hem derleme hem de ortaya konulan metinlerden hareketle çeşitli ses ve şekil bilgisi çalışmaları güncelliğini korumaktadır. Oldukça eski bir yerleşim yeri olan Bergama'nın Kozak yöresi, her yerleşim biriminde olduğu gibi karşılıklı etkileşimin, tarihin, geleneğin, göreneğin biçimlendirdiği bir ağız hazinesi olarak değerlendirilebilir. Dilimizin ifade unsurlarından biri olan zarf-fiillerin Türkiye Türkçesi ağzlarında oldukça geniş kullanım özelliklerine sahip olduğu görülmüştür. Bu çalışmada, Batı grubu ağzları içerisinde yer alan Bergama Kozak yöresi ağzındaki birleşik zarf-fiil ekleri esas alınmıştır. Çalışma sonunda Bergama Kozak yöresi ağzında, hem yazı dilinden farklı hem de yazı diliyle paralellik gösteren birleşik zarf- fiil yapıları ortaya konulacaktır.

Abstract

Dialect studies are an important branch of our language studies that both reflect our culture and reveal the vocabulary that is vulnerable against time. In this branch, various phonology and morphology studies based on compilations and texts remain topical. The Kozak region of Bergama, a very old settlement, can be regarded as a treasure trove of dialect shaped by mutual interaction, history, tradition and custom, as in every settlement. It is observed that gerundiums, which are among the expressive elements of our language, have a wide range of usage features in the dialects of Turkey Turkish. The present study is based on the compound gerundium affixes in the dialect of Bergama Kozak region, which is included in the Western group of dialects. As a result of the study, the compound gerundium form in the dialect of Bergama Kozak region, which is both different from and in parallel with written language, will be revealed.

Anahtar Sözcükler: Bergama Kozak yöresi, Bergama Kozak yöresi ağzı, zarf, zarf-fiiller, birleşik zarf-fiiller.

Key Words: Bergama Kozak region, Bergama Kozak region dialect, adverb, gerundiums, compound gerundiums

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Tarihi ve kültürel değerleriyle dünyanın 999., Türkiye'nin 13. ve İzmir'in ilk UNESCO Dünya Mirası kenti olan Bergama, pek çok medeniyete beşiklik etmiş bir yerleşim yeridir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Hüdavendigâr sancağına bağlı bir kaza olan Bergama, XVI. yüzyılda 120 köy, 30 mezra, 38 çiftlik ve bir yaylaya sahiptir. Uzun süre yöreye hâkim olan ayanlar idaresine son verilince yeniden merkezden gönderilen idareciler tarafından yöne-

¹ Doç. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, saziyedincer35@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-8927-2672

Makale Geliş Tarihi (Recieved): 15.05.2023 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 30.05.2023

tilmiş, 1841’de kaza müdürlüğü hâline getirilmiştir. 1864’te Balıkesir’e bağlanmış, 1867’de kaymakamlık olmuş, 1868’de teşkil edilen Aydın Eyaletine bağlı Saruhan (Manisa) sancağının bir kazası hâline getirilmiştir. 1875’te ise İzmir’e bağlanmış, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Bergama kazası 163 köy, Kozak, Ayazmend, Dikili, Çandarlı (Altınova), Kiliseköy (Zeytin-dağ), Ilıca-i Bergama (Turanlı) ve Nevahi-i Bergama (Kınık) adlı yedi nahiye ve toplam 35.237 kişilik nüfusa sahip olmuştur (Emecen, 1992: 494).

Ege’nin kuzeyinde, Bergama’nın kuzeybatısında bulunan Kozak, doğuda Madra Dağı, kuzeyde Yaylacık Dağı ve Bezirgân Gediği, Dededağı, batıda Esirik Çayı ve güneyde Kozak (Madra) Çayı, Sakardağ ile çevrilmiştir. Karasallaşmaya yüz tutmuş Akdeniz ikliminin hâkim olduğu yörede, 700 m. yüksekliğe kadar kapalı ormanlar bulunur (Eriş, 1996: 14-15). Bergama’ya bağlı olan Kozak yöresinin Aşağıbey, Aşağıcuma, Ayvatlar, Çamavlu, Demircidere, Güneşli (Tekke), Göbeller, Hacıhamzalar, Hisarköy, Kaplan, Karaveliler, Kıranlı, Okçular, Terzihaliller, Yukarıbey (Nahiye), Yukarıcuma olmak üzere on altı köyü vardır.

Bergama Kozak yöresi ağızlarının bağlı olduğu İzmir ağız bölgesinin Türkiye Türkçesi ağızları içindeki yeri ile ilgili farklı zamanlarda farklı araştırmacıların sınıflandırma çalışması yaptığı görülür. Bu alandaki ilk sınıflandırma denemesi I. Kúnos’a aittir. Bu sınıflandırmada İzmir ağız bölgesi, “İzmir ile Bursa arasında Zeybekçe” şeklinde birinci grupta yer almıştır. Kúnos’a göre Zeybekçe, Ankara ağızı, Yörük ve Türkmenlerin ağızı esas Türk ağızlarını, diğerleri ise Anadolu’da Türkleştirilmiş unsurların ağızlarını temsil etmektedir (Karahana, 1996: IX-X). Ahmet Caferoğlu da yaptığı sınıflandırmada İzmir ağız bölgesini, Batı illeri ağızları bölgesi grubunda, Fundamenta’daki makalesinde ise Güneybatı ağızları içerisinde değerlendirmiştir. (Karahana, 1996: X-XI). Zeynep Korkmaz, Anadolu ve Rumeli ağızları içerisindeki ağız bölgelerini 8 gruba ayırmış ve İzmir ağız bölgesini “Kuzeybatı ve Güneybatı Anadolu ağızları” grubunda değerlendirmiştir (1983: 421). Leyla Karahana ise, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında Anadolu ağızlarını 3 gruba ayırmış, bu ağız bölgesini “Batı Grubu Ağızları” içerisinde 1. gruba dahil etmiştir. Bunun yanında “İkinci Derecedeki Alt Gruplar” içerisinde de 3. alt grupta ele almıştır (1996: 150-151).

İzmir ağız bölgesiyle ilgili ilk çalışmanın Ahmet Caferoğlu tarafından yapıldığı görülür. Caferoğlu, *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I* adlı eserinde bu bölgeden çoğunluğunu türkülerin oluşturduğu 22 metin derlemiştir (1994: 85-100). Korkmaz ise *Güney-Batı Anadolu Ağızları* çalışmasında İzmir ağız bölgesinden Çiğli (1), Günerköy (1), Yeniköy (1), Karacadağ (1), Urla (1), Bergama-Çürükbağ (1), Bergama-Yalnızev (1) olmak üzere 7 metin derlemiştir (1994: 22-31). Bu çalışmaların yanında Hale Bozdoğan, hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Bergama merkez ilçe ve köylerinde yaşayan yörüklerin ağız incelemesini yapmıştır. Ancak bu yüksek lisans tezinde, Kozak yöresine bağlı köylerden sadece Kaplan köyünden 3 metin derlenmiş, diğer Kozak köylerinden hiç derleme yapılmamıştır (2008). Yöreyle ilgili bir diğer çalışma da Aylin Çakır’a aittir. Çakır, hazırlamış olduğu doktora tezinde Ödemiş, Kiraz ve Beydağı ilçeleri ağızlarını incelemiştir (2020). Söz konusu ağız bölgesiyle ilgili son çalışma,

Şaziye Dinçer Bahadır tarafından hazırlanmış olan *Bergama Kozak Yöresi Ağzı* adlı çalışmadır (2022).

Dilimizin ifade unsurlarından biri olan zarf-fiillerin Türkiye Türkçesi ağızlarında oldukça geniş kullanım özelliklerine sahip olduğu görülür. Bilindiği gibi fiilleri geçici olarak zarflaştırılan zarf-fiiller, çeşitli fonksiyondaki bazı ek ve ilgeçlerin bir araya gelmesiyle de oluşabilirler. Bu çalışmada, Batı grubu ağızları içerisinde yer alan Bergama Kozak yöresi ağzındaki birleşik zarf-fiil ekleri esas alınmıştır. Özellikle Türkçenin en işlek sıfat-fiil eklerinden olan -{dl⁴K} ekinin iyelik eki olarak kullanılması dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu biçimbirimin Bergama Kozak yöresi ağzında ekleşme sırasında -{dĀ} şekline dönmesi karakteristiktir. Çalışma sonunda Bergama Kozak yöresi ağzında, hem yazı dilinden farklı hem de yazı diliyle paralellik gösteren birçok birleşik zarf-fiil şeklinin olduğu tespit edilmiştir. Böylece yöreye dair yapılmış ağız çalışması daha spesifik bir konu olan birleşik zarf-fiiller çerçevesinde ele alınmış olacaktır.

2. Zarf, Zarf-Fiil ve Birleşik Zarf-Fiil

Zarflar fiillerden, fiilimsilerden ya da kendisiyle aynı görevde bulunan sözcüklerden önce gelerek onların niteliklerini, miktarını, zamanını ve yönünü belirten sözcükler olarak karşımıza çıkar. Tek başına kullanıldıkları zaman isim görevi gören zarflar, fiilleri nitelediklerinde zarf görevinde bulunurlar. Ergin zaman, yer, hâl ve miktar isimleri olarak nitelendirdiği zarfları, kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın anlamını değiştiren isimlere verilen ad olarak tanımlar (2003: 258). Banguoğlu'na göre zarf, fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlatıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimelerdir (2003: 371). Bir sıfatın, bir fiilin, bir fiilimsinin başına gelerek anlamını niteleyen, belirten, değiştiren veya sınırlayan kelimeleri zarf olarak kabul eden Bilgegil, zarfları anlamlarına göre, yapılarına göre ve anlam derecelerine göre alt başlıklara ayırır (2009: 215). Zarf terimi yerine belirteç terimini kullanan Gencan, zarfları sıfatların, eylemlerin, ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcükler olarak tanımlar (2007: 462). Karahan ise zarfı, yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve sebep bildiren yüklemi tamamlayan cümle ögesi kabul eder (2009:32). Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*'nde zarfları, “*Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü.*” şeklinde tanımlar (2007: 250).

Hâl ve durum karşılayan kelimeleri zarf olarak niteleyen Ergin, gerundiumları fiillerin zarf şekilleri olarak görür ve bu şekle zarf-fiil denilebileceğini öne sürer (2003: 338). Zarf-fiilleri fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekiller olarak gören Banguoğlu, ulama, hâl, karşıtlama, zaman, sebep, karşılaştırma zarf-fiilleri olmak üzere altı bölümde ele alır (2003: 427-428). Zarf-fiil terimi yerine bağ fiil terimini kullanan Bilgegil, zarf-fiilleri çeşitlerine göre sekiz alt başlığa ayırır (2009: 271-273). Gencan ise zarf-fiil terimi yerine bağ eylemler ve ulaçlar terimlerini kullanır (2007:443). Korkmaz'a göre zarf-fiiller fiillerin zarf görevi yapan yardımcı-

larıdır, bunlar çekimli bir fiile dönüşmezler. Fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlarken zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirirler. Yapıları bakımından; gerçek zarf-fiiller, sıfat-fiillere bazı çekim ekleri getirilerek yapılan zarf-fiiller ve yapıcı bunların dışında kalan veya zarf-fiil olarak kullanılan şekiller olmak üzere üçe ayrılırlar² (2003: 983-984). Yabancı Türkologlardan Johanson ise zarf-fiilleri üst yapıya bağlanmış olan ve onunla anlamsal olarak ilişkiler kuran karmaşık bağımlı yapılar olarak tanımlar (Johanson 1995'ten akt. Göktürk 2022: 28).

Görüldüğü gibi zarf ve zarf-fiil terimi için farklı isimlendirmeler yapılmış olsa da verilen tanımların genelde birbirine yakın olduğu görülür. Mesela zarf-fiillerin fiil çekimine girmedikleri, cümlede zarf gibi kullanıldıkları ve çeşitli fonksiyonlardaki bazı ek ve ilgeçlerin bir araya gelmesiyle oluşabildikleri konusunda birlik sağlanmıştır. Her ne kadar zarflar cümlede yardımcı öge ya da unsur olarak görülse de zarfların anlatımı zenginleştiği ve etkili hâle getirdiği söylenebilir. Bayraktar, Türkçenin bütün dönemlerine ait eserlere bakıldığında zarf-fiil kökenli yirmi üç adet zarf-fiil eki olduğunu belirtir (2004-138). Karahan ise *Anadolu Ağzlarında Kullanılan Bazı Zarf-fiil Ekleri* isimli çalışmasında; zarf-fiil eklerinden değişmiş veya genişlemiş ekler, sıfat-fiil eklerinden genişlemiş ekler, isim-fiil eklerinden genişlemiş ekler, arkaik yapı veya anlam özelliği taşıyan ekler ve diğer zarf-fiil ekleri adı altında ağızlarda kullanılan birçok zarf-fiil yapısını ortaya koymuştur (1996: 205-236). Buradan hareketle zarf-fiillerin ağızlardaki kullanımının da oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Bu da bize dildeki ifade imkânlarımızın ne kadar geniş olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Fiilleri geçici zarf yapan ekleri zarf-fiil olarak değerlendiren Gülsevin, bu eklerin bir kısmının esas itibarıyla zarf-fiil olarak yaşamakta olduğunu ancak aslen zarf-fiil eki olmayan

---

² Zarf-fiiller gerek yapıları gerekse işlevleri bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Tuncer, Türkiye Türkçesinde zarf-fiilleri özel ekler ile meydana getirilen zarf-fiil şekilleri ve isim-fiillerle isim çekim eklerinin getirilmesiyle zarf-fiil fonksiyonu üstlenmiş şekiller olmak üzere iki başlıkta ele almıştır (1996: 263-313). Tiken, basit zarf-fiiller ve birleşik zarf-fiiller olarak ikiye ayırdığı zarf-fiilleri ayrıntılı bir şekilde vermiştir (1999: 281-364). Bayraktar, *Türkçede Fiilimsiler* başlıklı çalışmasında zarf-fiilleri, sıfat-fiilden türeyen zarf-fiiller, isim-fiillerden türeyen zarf-fiiller, zarf-fiillerin birleşik fiil kurma göreviyle kullanımı gibi başlıklar hâlinde ele almıştır (2004: 137-317). Yücel, zarf-fiilleri; asıl zarf-fiil ekleri, sıfat-fiil ve hâl ekleriyle oluşan şekiller, isim-fiil ve hâl ekleriyle kurulan şekiller ve zarf-fiil görevinde kullanılabilen zaman ekleri şeklinde sınıflandırmıştır (2000: 75-112). Deniz Yılmaz, zarf-fiil yerine ulaç (fiilin zarfsı şekli) terimini tercih eder ve bu başlık altında zarf-fiilleri morfolojik araçlar, morfolojik-leksik araçlar ve leksik araçlar şeklinde ele almıştır (2009: 88-99). Koraş, fiil tabanlarından zarf oluşturan zarf-fiil eklerinin yapıları itibarıyla asıl ve sonradan oluşmuş olarak ikiye ayrılabileceğini belirtmiştir (2013: 2865). Boz ise ulaç terimini tercih edip ulaç biçim birimlerini; asıl ulaçlar, ortaçtan türetilen ulaçlar, adylemden türetilen ulaçlar, (i-/ol-) yardımcı eylemi ile kurulan ulaçlar ve -{DI⁴+sayı-kişi ulamı+ml⁴} yapısı ile kurulan ulaçlar şeklinde sınıflandırmaya gitmiştir (2012: 42-51).

birtakım eklerin de başka bazı ek ve edatlarla birleşerek, fiilleri cümle içinde geçici zarf durumuna getirdiğini ifade eder. Bu aslen zarf-fiil olarak doğmamış bazı ekler ile eklerin ve/veya edatların düzenli ve kurallı bir biçimde birleşip fiillere ulanarak geçici zarf oluşturduğu yapıları quasi gerundium (birleşik zarf-fiil) olarak tanımlar ve şu örneği verir:

“Örnek olarak: Arkadaşım da gel-diğinde sinemaya gidebiliriz. (-DİK: sıfat-fiil eki, +In: üçüncü teklik iyelik eki, +DA bulunma halidir). Bu üç ayrı ek bir araya gelince kendi fonksiyonlarını terk edip yoğunlaşarak tek bir görev üstlenir. Artık ne sıfat-fiil, ne iyelik ne de bulunma hali vardır. Burada sadece, eklendikleri fiil geçici zarf haline getirmiş bir yapı söz konusudur.” (Gülsevin, 2001: 127).

Birleşik zarf-fiillerin sayısını ve sınırını belirleyebilmenin zor olduğunu belirten Gülsevin, birleşik zarf-fiilleri “ek+ek(ler) ve ek(ler)+ilgeç³” yapısında olmak üzere doksan bir farklı yapı tespit etmiştir. Bu çalışmada da söz konusu tasniften faydalanılmış ve Bergama Kozak yöresi ağzında bulunan birleşik zarf-fiil yapıları üzerinde durulmuştur. Böylelikle Bergama Kozak yöresi ağzında bulunan “ek+ek(ler) ve ek(ler)+ilgeç” yapısında olan birleşik zarf-fiillerin söz konusu yörede nasıl, ne kadar ve ne şekilde kullanıldığı tespit edilmiş olacaktır.

3. Ek + Ek Yapısında Olan Birleşik Zarf-Fiiller

3.1. Sıfat-Fiil + Hâl Eki

3.1.1. –DİK + çA

işde işlê artdıka da biri birini görmüyoñ gızım ğări (I.8.73-74)

3.1.2. –(y)Ası + ya

kimi darı getiri, kimi postan, kimi buyde, pırçana varasıya, kum darısına varasıya ekeki nenelēñ yerleri çokdu. (I.7.71-72)

ğomucan emme, buyu evel kendi suyunu salasıya su ğomucañ, duz da ekmiceñ, ğaşdırcan. (I.7.160-161)

hana urē ğiTdi. urdan sōna da çok da yaşayasıya vāmadı, sōna burda öldü gine ölmesini. (II.3.143-144)

duvayı ezberliyesiye iki satır ğışeyi kaç kere okērin (I.7.121)

yolda üç dört çam vā, unnarı getceñ ben ölesiye benim harıma ğocān da dedim. (I.8.146-147)

---

³ Bu çalışmada edat terimi yerine ilgeç terimi tercih edilmiştir.

bize sıra gelesiye ikindin_ oldu. undan sōna ġāri kime inancāñ, kime şē yapcāñ
(II.1.60-61)

3.2. Sıfat-Fiil + İyelik + Hâl Eki

3.2.1. – DİK + iyelik + dA

burē girdim emme bu ev bōle deldi ben geldēnde yarımđı (I.18.128-129)

ġarik açdıķ ezen de oldu harıma girdēnde.(I.25.47)

anasınıñ_ öldēnde de on dört yaşındamış (I.16.74)

parası oldūna veriyo herif (I.15.44)

3.2.2. – DİK + iyelik + dAn

sōna u da arabalan girdēnden u zaman ġarılā yalnız yapamazķın (I4.103-104)

pek millet canı isdemedi, ōle ġaldı, gōmedēnden (II.1.95)

su bol oldēnden şē vā bizde salma (II.2.52)

her gelen hoca beni buluyo, bu işleri bildēmizden. (I.6.101-102)

3.2.3. – DİK + iyelik + ile

emme benim dede biraz işde ġoca kişi oldēnnen bi de bunnā çok fakir bi şē
görmemişlē (I.16.121-122)

3.3. Aynı Fiilin Tekrarı İle

3.3.1. –DI + kişi –(y)AII

gerimiz heP bu kōdeniS biS. dedelēm nenelem bildim bileli bu kōde. (II.7.5-6)

4. Ek + İlgeç Yapısında Olan Birleşik Zarf-Fiiller

Ek + ilgeç yapısında olan birleşik zarf-fiiller bazı cümlelerde zarf, bazı cümlelerde de sıfat olarak görev alırlar.

4.1. Ek + (İ)le Birlikte (Beraber)

4.1.1. İyelik + (i)lA beraber / lAr + (i)lA beraber

eşinnen beraber sigorta dükkanları vā (I.10.26)

çocuklālan barabā besicilik yapıyoduķ işde, ġızlan barabā. (I.9.18)

bibilēlen beraber otuz dene oldu. (I.10.114-115)

4.2. Ek + Dolayı (Ötürü)

4.2.1. İyelik + dAn Ötürü

tavık yok, tavık da idinmiyon. sevmiyon tavi, pislēnden ötürü sevmiyon. (I.18.102-103)

4.3. Ek (ler) + Gibi

4.3.1. -(y)AcAK gibi

bu gidişlen güze kitcek gibi ineklē de (I.18.27)

undan sōna baqdıq gördük olcek gibi del. (I.10. 174-175)

geç indirennē tabi açılcek gibi oluyo ya unu durduruyola (I.10.141)

4.3.2. -m AK gibi

hinci gāri bi yalan sōlemek gibi dōgünnē, u şekilde (I.24.56-57)

4.3.3. -mİş gibi

dē şurda bi gömşu vā da unuñ harımına gelmiş gibi geliveriyi (148-149)

aynı tarlada goymuş gibi yani. (I.10.14-15)

4.3.4. -(V)r gibi

elimiz işe yo_urt mayalā gibi mayasını gatiyo_çine (I.22.52)

4.3.5. -DIK + iyelik gibi

dedē gibi de yirmi birinci gün hasdalandı (II.2.133)

dōgünnēmiz e gızım bildēn gibi olu (I.24.54)

havasından tabi yā. dedēn gibi (I.15.38)

senin dedēn gibi olmuyo yani. seniñ hayal etdēn gibi olmuyo her şe (I.6.76-77)

biz_ışde hayvannāmız vā, bağlāmız vā dedēm gibi (I.5.11-12)

4.4. Ek(ler) + Göre

4.4.1. -DIK + iyelik + A göre

duydēmize göre şu tepeniñ_ismine asar derlē (I.14.53)

aha bu gözā içi oldēne göre daş ocā ya. (II.3.114)

4.5. Ek(ler) + İçin

4.5.1. -DIK + iyelik için

ğozaklā yapmadığı için olmuyo ġāri (I.21.122)

herkezden birē parça oldē için bişi bişi unuñ adı (I.1.54-55)

bahalı geldē için. şindi fisdık olmedē için millet başladı (I.1.72)

kō suyunnan sulandē için para çok tutdu (I.20.168-169)

4.5.2. –mAK + için

tel işi yaptım yani cevirmeK için böle kōlere gidiyodum (I.23.11-12)

bi tıķım ekmeK için, bi dilim ekmeK için ġızım bu (I.20.33-34)

satmasak bile biz üzümünü kendini, yimeg için (I.5.34)

aş parası birikdirdim, hediye almağ için emme (I.16.84)

hasdalıķdan kurtulmağ için yaylē gelen küve kitmemiş (I.20.145-146)

4.6. Ek(ler) + İle

4.6.1. –mA + iyelik + (i)le

ġobāmızı, humayinimizi çalışmamızlan aldık, çalışmamızlan bulduk ġızım (I.2.18.19)

4.7. Ek(ler) + Kadar (ıyla) (Dek/Değın)

4.7.1. –(y)AcAk kadar

birē yıcek ġıdan hemen. ilāna da dikeriz biz. (I.21.71)

kendimiz yıcek ġıda yapıyoz, eşe dosda yapveriyoz (I.18.35)

baldızın una sāyoz. ġaynatēnkine sāyoz, böle yani yıceklik ġıda.(I.10.58-59)

yapmadım demıcek ġada bu sene yapmadık tarana (I.17.104)

4.7.2. –(y)AcAk + iyelik kadar

adam kendi işcē ğıda yapāsa yapıyo (I.1.79)

4.7.3. –(y)An + A kadar

biz gelene ġıda yol açılmış gerçi u zaman (II.1.63)

4.7.4. –(y)AsI + (y)A kadar

nüfos müdürü urdan gidip gelesiye ġıda (I.11.49-50)

biz gelesiye ġıdan bızāyı çıkarıvemiş, inek üsdüne geliyo (I.10.152)

çam bal veresiye ġada vēden balı u yavırıya yidiri (I.19.61-62)

4.7.5. –DIK + iyelik kadar

hep bõle duva iderin gülüm. dilimiñ dõndē ğada (I.7.153)

4.8. Ek(ler) + Mı

4.8.1. –DI + kişi mĩ

u ğaynadı mı uñ ğatāsıñ _çine unnan bõle çırpa çırpasıñ dığanda (II.6.96-97)

kırkı çıkdı mı ya noğma yapıyun (II.4.125)

bubam sabālēn kakdı mı alıdı tüfē, hadi dağa sansār _avı oludu evel ğışın (I.26.4-5)

altına suyu toplandı mı undan soña urdan alı alı süzē dökeriS (I.21.198-199)

yāmır yadı mı çiçek ballan bir zehiri ğusuyo (I.19.98)

āşamdan yetişdiremedin de südüñ evde ğaldı mı unu bi de almiyola (I.20.17-18)

biliyoñ _işde ğozak yapmadı mı bizim ğozāñ _işi bitiyo (I.15.18)

soğuklā başladı mı hava soğudu mu getiriyoz burē. (I.10.43)

süt nor kesilmedi mi undan sōna alı ğide verim yerine (I.9.98-99)

işdi mi řē yapıyodu, sendirēp ğayyodu, düşüyodu. (I.13.57-58)

hadirellez geldi mi ben kaç olak kesedim biliyoñ mu? (I.16.69-70)

sētine gideriz, yaz geldi mi ğobağ toplārız (I.21.9)

şimdi hemen şubat dedi mi başleyo millet (I.21.33)

seriyom āziğ tāpsardi mi robotdan ğeçiriyon (II.7.131)

didiklēsıñ undan sōna da azığ halloldu mu da ovalanır. (I.3.50-51)

undan kerı so_udu mu usūlcana tenikē alıyoñ (I.16.161-162)

arı çiçē ğondu mu u arı tipine düşüp ğalıyo (I.19.99)

ğatasıñ, u tutā. u tutdu mu ğoyasıñ (I.24.23)

çocuk havta on ğüñnük oldu mu ğobē düşdü mü çöcü duzlāla (I.21.84-85)

bi insandan bi řē duydum mu alı geli neneme sorādım (I.7.135)

hinci ben bi řē dedim mi aha elifin gelini vā sen de ğorğmuşun deyo (I.8.16-17)

işde yimiyom, yidim mi řē oluyom, hasda oluyom (I.13.21)

alıve dedim mi boşve alırım ben sene bi kilo domatis dēr (I.17.84-85)

böle bi yimek yidim mi belim gölum gırılıyo (I.26.83-84)
bi çivt yeñi çoraP aldım mı hemen, içine esKi çoraplān gıncunu yamēyın (II.2.63-64)

hayvanını çıkādın mı götcēn gitcēn urda otlancek (I.1.20-21)
caminin urdan girdin mi aşarı dōru yol gide (I.1.93-94)
hinci gılayı altına vēdin mi sıyırı gidē dedim (I.25.66-67)
bırda yazın çalışmadın mı gışın aç galışın ya (II.1.44)
ikisi bir ğaldılā mı gāvga idiyola, haqlāndan gelinmiyo (I.9.33-34)

4.9. Ek(ler) + İyelik Müddetçe (Süreçe)

4.9.1. –DIK + iyelik müddetçe (süreçe)

yāmr yādı da nemli oldū süreçe yavırım, arı düşüyo (I.19.100-101)
yāmr olmadē süreçe hiçbi zorlē olmuyo (I.19.109)

4.10. Ek(ler) + Sonra

4.10.1. –DIK+ dAn sonra

e çārıldıkdan sōna giderim (I.2.25-26)
dōdükden sōna erkeklē savurula böle (I.4.34)
lisē bitirdikden sōna boluda üniverste okudu (I.10.146)
goca hayır hinci u kırkçı çıkıldıkdan sōna isdiyen yapıyo (I.12.43)
hiç dōmasa gābıl ama doğuyo dōdukdan sōna ölüyo (I.15.27-28)
düğün oldukdan sōna bir ay sōna da ununķu oldu (I.19.8)
gānımızı doyurdukdan sōna öle dōru tarlē gidiyız (II.1.17)
irmē ğavırdıkdan sōna fisdē gatiyın (II.4.102-103)
yedi gün okundukdan sōna öle birē bēz veriyu (II.4.123-124)
u ğızardıkdan sōna unuñ üsdüne şeker ek (II.6.100-101)
serdikden sōna robota bi sürtdürüm, öle yaparın (II.7.125)

4.11. Ek(ler) + Zaman (An/Gün/Ay/Yıl)

Gülsevin, bu yapının aslında sıfat tamlamasının zarf olarak kullanılışları olduğunu belirtir (Gülsevin, 2001: 142).

4.11.1. –(y)AcAK + iyelik zaman

böle yağı çıkca zaman u bırakdēñ ğaymā da üsdüne ğatā toz şeker ğatāsıñ (II.6.98-99)
arı ğoncā zaman hadi ilāc atıyola (I.19.91-92)

4.11.2 –DİK + iyelik zaman

benim işde ilk başladēm zaman kırk sene evelisi otuz sene evelisi (II.7.97-98)
süzüldē zaman böle ğaymāñ südün üsdünü alısıñ (II.6.94-95)
unnā getiremedē zaman aha kápıda bāçevannā (II.6.85-86)
ğoca hayır yapālādī daha nenele dedele öldē zaman (II.4.127-128)
ben bilen düñür gelcē zaman, nevinin düñürlēne yapımdı (II.4.101)
olanıñ dōdē zaman ni canımız isdēyusa yidik (II.4.20-21)
memedleri urē gōtdüm zaman böledi bunnā (I.25.85)
bunu böle şe etdēn zaman ğılayı altına veriseñ olmaz (I.25.69-70)
gıtdē zaman başğa hanım geldē zaman bi bed bereket mi deĝişıyo noluyo (I.25.27-28)
ğazanıñ işine dōkdēn zaman küneri suya, üsdüne çıkıveri (I.23.35-36)
arı da pittē zaman zaten dünyanın sonu gelecek (I.19.87-88)
çiçek balını da aldēñ zaman işde bizim gibi şēden almıcañ (I.19.69-70)
olmadī zaman da sen una vecēñ (I.15.44)
ha dedēñ zaman bi yere şe yapamıyoñ varamıyoñ. (I.13.1-2)
çünkü baķ durdurdēn zaman içinde boş (I.10.134)
et buyu sulanır ya, suyunu saldē zaman (I.7.162)
havalā bozuldē zaman üzüm de bozuluyo (I.5.15-16)
mesela yapdñ zaman satıyoñ (I.2.150-151)

4.11.3. –DİK + iyelik gün

asgerde geldē günü de gece ğaşdıķ (I.1.129)
eşşē sarādım ben, dayıñ olmadē gün. (I.8.114)
ölü öldē gün yimek bişiriS (II.6.54)
olmuyo her şe emme ölüñ öldēmiz gün bile yimek yaparız (II.6.55-56)

4.11.4. –DIK + iyelik yıl

muhdar olduğum yıl bi müezzin tutdum, kölü vëdi parasını (I.6.141)

5. Sonuç

Zarf-fiiller yapıları bakımından iki gruba ayrılabilir; birinci grubu, fiilleri geçici olarak zarflaştırmak olan müstakil ekler oluştururken ikinci grubu ise aslen zarf-fiil eki olmayan, çeşitli fonksiyondaki bazı eklerin ve ilgeçlerin birlikte kullanılmasıyla oluşan birleşik yapılar oluşturur. Bu çalışmada Gürer Gülsevin'in yapmış olduğu tasniften (2001) faydalanılmış ve Bergama Kozak yöresi ağzında bulunan birleşik zarf-fiil yapıları üzerinde durulmuştur. Böylelikle Bergama Kozak yöresi ağzında bulunan “ek+ek(ler) ve ek(ler)+ilgeç” yapısında olan birleşik zarf-fiillerin söz konusu yöredeki kullanımları tespit edilmiştir.

Gülsevin'in Türkiye Türkçesinde tespit ettiği doksan bir yapının Bergama Kozak yöresi ağzındaki dağılımı şu şekildedir: “Ek + Ek” Yapısında Olan Birleşik Zarf-Fiiller: Sıfat-Fiil + Hâl Eki (2), Sıfat-Fiil + İyelik + Hâl Eki (3), Aynı Fiilin Tekrarı İle (1); “Ek + İlgeç Yapısında Olan Birleşik Zarf-Fiiller”: Ek + (İ)le Birlikte (Beraber) (1), Ek + Dolayı (Ötürü) (1), Ek (ler) + Gibi (5), Ek(ler) + Göre (1), Ek(ler) + İçin (2), Ek(ler) + İle (1), Ek(ler) + Kadar (ıy) (Dek/Değın) (5), Ek(ler) + MI (1), Ek(ler) + İyelik Müddetçe (Sürece) (1), Ek(ler) + Sonra (1), Ek(ler) + Zaman (An/Gün/Ay/Yıl) (4) olmak üzere, çalışma sonunda hem yazı dilinden farklı hem de yazı diliyle paralellik gösteren yirmi dokuz yapı tespit edilmiştir.

Elbette yörede kullanılan birleşik zarf-fiil yapıları sadece bunlarla sınırlı değildir, yapılmış olan çalışmadaki derlenen metinlere bağlı kalındığı için bu sonuca ulaşılmıştır. Derleme esnasında sorulan sorular, alınan cevaplar, konuşma konularının sınırlılığı, kaynak kişinin durumu gibi etmenler sebebiyle bazı yapıların örneğine hiç rastlanmamıştır. Sıfat-Fiil + çAsInA, Mastar + sIzIn, Mastar + sInA, Ek(ler) + (i)LA, Ek(ler) Önce, Ek(ler) + Rağmen (karşın), Ek(ler) Takdirde bunlardan bazılarıdır.

Tespit edilen birleşik zarf-fiil yapılarının Bergama Kozak yöresi ağzındaki dağılımında dikkati çeken hususlardan biri, iyelik ekli şekillerin kullanımlarının fazla olmasıdır. Boz'un da çalışmasında değindiği gibi (2005), bu yapılarda şahıs ifadesinin iyelik ekleriyle sağlanması ve iyelik ekli şekillerin verdiği şahıs ifadesinin önemsenmesi bunda etkili olmuştur.

Dikkate değer bir başka husus ise Türkçenin en işlek sıfat-fiil eklerinden olan -{dI⁴K} ekinin iyelik eki aldığı zamandaki kullanımınıdır. Bu biçim birimin Bergama Kozak yöresi ağzında ekleşme sırasında -{dĀ} şekline dönmesi karakteristiktir, birkaç örnek dışında bu ek düzenli olarak -{dĀ} şeklinde kullanılmıştır. Bunların yanında iyeliksiz şekiller arasında en çok “-DI + kişi ml” yapısının örneğine rastlanmıştır. Bunda da dilin en az çaba yasasının etkili olduğu söylenebilir.

Zarf ve zarf-fiil terimi için farklı isimlendirmeler yapılmış olsa da verilen tanımların genelde birbirine yakın olduğu ve çeşitli fonksiyonlardaki bazı ek ve ilgeçlerin bir araya gelmesiyle oluşabildiği konusunda birlik sağlanmıştır. Zarflar cümlede yardımcı öge ya da unsur olarak

görülse de zarfların anlatımı zenginleştirdiği ve etkili hâle getirdiği söylenebilir. Bu çalışmada, birleşik zarf-fiil yapılarının ağızlardaki kullanımının da yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Dilin ifade imkânları konuşarak gelişir. Bir ağız bölgesinin dil özellikleri taşıyan insanlar o dil mirasını devralan mirasçılardır. Aynı zamanda o mirası yeniden işleyen, konuşarak geliştiren faillerdir. Bergama Kozak yöresi ağzındaki birleşik zarf-fiil örnekleri bu anlamda bize dilin geniş ifade imkânlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

ıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar atışması yoktur.

Kaynaklar

- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, 8. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe Dilbilgisi*, 3. Baskı, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Boz, E. (2005). Bir Birleşik Zarf-Fiil “Fiil+Sıfat-Fiil+(İyelik Eki+) Hal Eki” Yapısı Üzerine, *İlmî Araştırmalar*, 19, 43-48.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biimbilgisi* (Tasnif Denemesi), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bozdoğan, H. (2008). Bergama Merkez İlçe ve Köylerinde Yaşayan Yörüklerin Ağız İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- akır, A. (2020). *İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağı İlçeleri Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deniz Yılmaz, Ö. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Dinçer Bahadır, Ş. (2022). *Bergama Kozak Yöresi Ağzı*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Emecen, F. (1992). "Bergama", *DİA*, 5, 492-495.
- Ergin, M. (2003). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Eriş, E. (1996). *Kozak*, Bergama: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*, Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Göktürk, N. (2022). Türkçede Gramerleşme: Gramerleşmiş Zarf-Fiiller, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/2, 125-143.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, 14. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koraş, H. (2013). Türk Lehçelerinde Hal Ekleri ve İsim Çekim Ekleri İle Teşkil Edilen Zarf-Fiil Şekilleri ve Türkiye Türkçesinde Karşılıkları, VI. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008*, C. III, 2865-2910, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağzları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tiken, K. (1999). Türkiye Türkçesinde Basit ve Birleşik Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 47, 281-364.
- Tuncer, H. (1996). Türk Dilinde Zarf-Fiiller, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, B. (2000). Türkiye Türkçesindeki Zarf-Fiillerin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9, 75-114.

Extended Summary

Bergama, the 999th UNESCO World Heritage Site in the world, the 13th in Turkey and the first UNESCO World Heritage Site in Izmir, is a settlement that has been the cradle of many civilizations with its historical and cultural values. Located in the north of the Aegean and the northwest of Bergama, Kozak is surrounded by Mount Madra to the east, Mount Yaylacık, Bezirgan Gediği and Dededağı to the north, the Esirik Stream to the west, and Kozak (Madra) Stream and Sakardağ to the south. The Kozak

region of Bergama has sixteen villages including Aşağibey, Aşağıcuma, Ayvatlar, Çamavlu, Demircidere, Güneşli (Tekke), Göbeller, Hacıhamzalar, Hisarköy, Kaplan, Karaveliler, Kıranlı, Okçular, Terzihaliler, Yukarıbey (Nahiye), and Yukarıcuma. The absence of previous studies on the dialect region in question and the nativity of the researchers to this region was the motivation behind this study titled “Bergama Kozak Region Dialect”.

It is observed that gerundiums, which are among the expressive elements of our language, have a wide range of usage features in the dialects of Turkey Turkish. As it is known, gerundiums, which temporarily adverbize verbs, can also be formed by the combination of certain affixes and prefixes of various functions. The present study is based on the compound gerundium affixes in the dialect of Bergama Kozak region, which is included in the Western group of dialects.

Although there are different definitions for the terms adverb and gerundium, these are generally similar to each other. For example, a consensus has been reached that gerundiums do not conjugate verbs, that they are used as adverbs in sentences, and that they can be formed by the combination of certain affixes and prepositions with various functions. Although adverbs are seen as auxiliary elements or elements in sentences, it can be said that they enrich the expression and make it effective.

Gülsevin, who classifies affixes that make verbs temporary adverbs as gerundiums, states that some of these affixes exist essentially as gerundiums, but certain affixes that are not originally adverbial affixes combine with some other affixes and prepositions to turn verbs into temporary adverbs in sentences. The researcher defines these structures in which certain affixes and/or prepositions that were not originally formed as gerundiums combine with verbs in a regular and organized manner to form temporary adverbs as quasi gerundium (compound gerundium) (Gülsevin, 2001: 127)

In the present study, the classification made by Gürer Gülsevin (2001) was referred to and the compound gerundium structures in the dialect of Bergama Kozak region were focused on. Thus, thirty structures in the form of “suffix + suffix(es)” and “suffix(es)+preposition” within the dialect of Bergama Kozak region, which are both different from and in parallel with written language, were identified.

Of course, the compound gerundium structures used in the region are not limited to these, this conclusion has been reached because the texts compiled in the study have been adhered to. Due to the questions asked during the compilation, the answers received, the limitation of the speech topics, and the situation of the source person, etc., no examples were found for certain structures. Some of these are: Adjective Verb + çAsInA, Infinitive + slZIn, Infinitive + sInA, Affix(es) + (i)LA, Affix(es) Before, Affix(es) + Despite, Affix(es) If.

One of the noteworthy issues in the distribution of these compound gerundium structures in Bergama Kozak dialect is the high number of possessive forms. As noted by Boz (2005), the fact that the personal expression in these constructions is provided by possessive suffixes and the emphasis on the personal expression given by the possessive forms has been effective in this.

Another noteworthy issue is the possessive use of the suffix $\{-\{dI4K\}$, one of the most common adjective verb suffixes in Turkish. It is characteristic that this morpheme turns into $\{-\{d\bar{A}\}$ during affixation in the dialect of Bergama Kozak region; except for a few examples, this suffix is regularly used as $\{-\{d\bar{A}\}$. In addition, among the non-possessive forms, it was observed that the “-DI + person mI” structure was the most common. It can be said that the linguistic law of least effort is effective in this.

Şaziye DİNÇER BAHADIR

Although there are different definitions for the terms adverb and gerundium, it is observed that the definitions are generally similar to each other and there is a consensus that adverbs can be formed by the combination of certain affixes and prepositions of various functions. Although adverbs are seen as auxiliary elements or elements in sentences, it can be said that they enrich the expression and make it effective. In the present study, it has been observed that the dialectal use of compound gerundium structures is also widespread. This is very important in terms of demonstrating the breadth of expressive possibilities in our language.